

Ivan Devčić, Bog i filozofija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003, 290 str.

Ne može se reći kako hrvatska filozofska literatura obiluje naslovima koji bi se bavili filozofijom religije i srodnim temama. U tom smislu knjiga Ivana Devčića *Bog i filozofija* zasigurno ne predstavlja svakidašnju pojavu unutar hrvatske filozofske produkcije. Filozofija religije i filozofska teologija trajni su Devčićev filozofski interes, što je vidljivo iz brojnih kvalitetnih publikacija koje je objavljivao tokom godina, a što ga čini jednim od naših najkompetentnijih poznavatelja religijsko-filozofske problematike. Imajući to u vidu, postaje očito kako je djelo *Bog i filozofija* plod dugogodišnjeg autorova istraživanja i nastavnog rada na katedri za filozofiju Teologije u Rijeci.

Tri su temeljna pitanja koja zaokupljaju autora: *kako misliti odnos vjere i uma*, potom *je li još opravdano govoriti o Bogu iz perspektive filozofije* i, konačno, *kako valja teorijski osmisliti filozofiju religije*. Ta se temeljna intencija proteže kroz tri dijela na koje je knjiga podijeljena.

* * *

Prvi dio – »Razum i/ili vjera« nastoji osvijetliti problem odnosa vjere i razuma pod dva vida: prije svega, Devčić ovaj problem tematizira iz povijesne perspektive, analizirajući rješenja koja su bila ponuđena kroz povijest filozofije od patrističkog vremena, preko Ockhama, islamskih mislitelja, pa sve do protestantizma, Descartesa, Spinoze, Kanta i suvremenijih pokušaja. Pritom se podjednaka pozornost posvećuje i fideizmu i (teološkom) racionalizmu. Autor sam zastupa treći put jer svaki »empirizam, fideizam i racionalizam znače istodobno smrt svakog istinskog iskustva, vjere i razuma. (...) Vjera je bez razumskog uvida slijepa, proizvoljna, a razum bez vjere još prazniji nego bez osjetilnog iskustva, jer je tada lišen spoznaje ne samo ograničenog i apsolutnog bitka.«

Polazeći od tog uvida, Devčić obrađuje dokumente Katoličke crkve koja zastupa »treći put«. Tako drugi odjeljak prvoga dijela upravo tematizira odnos vjere i uma iz specifično katoličke perspektive koja je predstavljena u najreprezentativnijim crkvenim dokumentima poput dogmatske konstitucije »Dei Verbum« II. vatikanskog sabora, enciklike »Fides et ratio« Ivana Pavla II., kao i nekim starijim poslanicama. Najviše je pozornosti posvećeno upravo enciklici »Fides et ratio« što nije čudno s obzirom na to da ona donosi poprilično bitne pomake u katoličkom nauku o odnosu ne samo vjere i uma, već i filozofije i teologije uopće. Pritom su osobito važni pomaci u ispravnom razumijevanju pojma »kršćanska filozofija« koji ne označuje »nekakvu službenu crkvenu filozofiju«, već radije »svi oni filozofski doprinosi kojih ne bi bilo bez izravnog ili neizravnog utjecaja kršćanske vjere«.

Drugi, i središnji, dio knjige nazvan je »Bog filozofa«. Autor uglavnom primjenjuje povijesni pristup. Raspravu započinje tematiziranje pojma »duh« u europ-

skoj filozofskoj i religioznoj misli, da bi u sljedećim odjeljcima donio svojevrsnu povijest zapadne filozofije o Bogu.

Prvotno se obrađuju filozofi *starog i srednjeg vijeka* pod vidom pitanja o Bogu: od predsokratovaca i pitanja o iskonu svih stvari, preko Platona, Aristotela, stoika i Plotina do kršćanskog prinosa filozofskoj raspravi o Bogu kod Augustina i Tome Akvinskoga i dokaza za Božju egzistenciju. Devčićeva je teza kako »pitanje grčke filozofije o prapočelu svih stvari (...) dobiva potpuni odgovor tek u kršćanskoj srednjovjekovnoj filozofiji«. Kršćanska objava je ta koja pomaže filozofiji da artikulira pitanje o Bogu.

Potom autor pokušava skicirati »suvremeni« pristup Bogu, pod čime podrazumijeva *filozofiju 20. stoljeća*. Tako se analizira neopozitivizam i analitička filozofija osobito pod vidom načelâ verifikacije i falsifikacije i njihovih posljedica na mogućnost govora o Bogu; potom se analiziraju novokantizam i fenomenologija, osobito u Husserlovoj (koji se bavi teološkim pitanjem u okviru fenomenološke redukcije) i Schelerovoj inačici (koji tematizira ono božansko osobito u kontekstu antropološke problematike); iduća je etapa »filozofija dijaloga i života« odnosno M. Buber, koji u kontekstu svojeg »dijaloškog principa« misli Boga kao »vječno Ti«, i H. Bergson kojemu Bog predstavlja »stvaralačku životnu energiju« unutar razrade ideje filozofije života; nakon toga autor izlaže pitanje o Bogu unutar raznih oblika filozofija egzistencije i egzistencijalizma: Heideggerovo iščekivanje Boga pjesnika, Jaspersov govor o Bogu kao sadržaju filozofske vjere, Marcelov govor o Bogu u kontekstu tematiziranja misterija, Berdjajevljevo tematiziranje Boga u kontekstu meontologije, ali i Sartreovo odbacivanje Boga poradi slobode.

Opći je zaključak kako »suvremena filozofija (...) ne dopušta racionalni govor o Bogu«. Odnosno, racionalni bi govor o Bogu značio »negiranje Božje transcencije«. Ipak Devčić ukazuje i na neke druge mogućnosti unutar filozofije 20. stoljeća: on upozorava na neoskolastiku i njezin pokušaj »opravdanja racionalne metafizike« analizirajući pokušaje hrvatskog neoskolastičara Stjepana Zimmermanna, koji je smatrao kako je ipak moguć racionalni govor o Bogu u filozofiji. Naime, za Zimmermanna je – za razliku od nekih drugih trendova u suvremenoj filozofiji – izvjesna mogućnost »objektivne i realističke« vrijednosti ljudske spoznaje s obzirom na Boga. Pri tome je od presudnoga značenja to što on smatra kako »načelo uzročnosti, koje je nužno i općenito (...) vrijedi ne samo za empirijske nego i za nadempirijske datosti.« U tome smislu, metafizika je u jednakoj mjeri »znanstvena« kao i bilo koja empirijska znanost. Devčić smatra kako je usporedba s prirodnim znanostima kod Zimmermanna »ipak prejaka«.

Zaključni odsjek drugoga dijela, pod nazivom »Filozofski pristup problemu Boga u religijama«, otvara pristup u religijsko-filozofijsku problematiku u užem smislu: Devčić ovdje promišlja o religijskom govoru o Bogu i njegovim ograničenjima i problemima (poput npr. antropomorfizma) kao i o problemu odnosa »Boga religije« i »boga filozofa«. Autorov je opći zaključak kako se problem filozofskog pristupa Bogu religije i pitanje odnosa Boga religije i boga filozofa međusobno isprepliću i, u određenoj mjeri, međusobno interpretiraju. Antropomorfizam je u

govoru o Bogu, ukoliko se ne apsolutizira ili fiksira u obvezno znanje, opravdan. Čovjeku drugo i ne preostaje.

Treći dio knjige – »Bog religije« – bavi se nekim fundamentalnim pitanjima filozofije religije koja se tiču same njezine biti: što jest, a što nije filozofija religije; potom pitanje o njezinoj metodi, kao i o odnosu filozofije i religije. Pritom autor kao adekvatnu metodu ne izdvaja posebno ni jednu koju tematizira (deduktivnu, induktivnu, fenomenološku, lingvističku ili transcendentálnu i druge) već predlaže komplementarnost, odnosno »kombinaciju različitih metoda«.

Iduća se dva odsjeka bave monoteizmom kao »temeljnim polazištem« triju velikih religija – židovstva, kršćanstva i islama, te »stanjem« religije i religioznosti uopće na »razmeđu dva tisućljeća«. Devčić pritom zaključuje kako će »religija, bez sumnje, i u trećem tisućljeću pratiti čovjeka, ali promijenit će se, kao i toliko puta do sada, načini i forme u kojima će se izražavati«. U temelju je ove teze, prema autoru, činjenica da je čovjek po svojoj naravi religiozno, ali u isto vrijeme i promjenljivo biće, te da se s njim samim mijenja i njegova religioznost.

* * *

Na početku je rečeno kako ovo djelo, u određenom smislu, »popunjava praznine« na području istraživanja filozofije religije u Hrvatskoj. Već po tome »Bog i filozofija« zaslužuju pozornost zainteresiranog čitatelja. Pisana je akademskim, znanstvenim, ali u isto vrijeme i vrlo čitljivim stilom, tako da može poslužiti i profesionalnim filozofima, ali i studentima filozofije i teologije. Teme obrađuje na suvremen način, uvažava relevantnu literaturu i u tome smislu predstavlja značajan doprinos hrvatskoj filozofiji religije. Devčić naime ne ustrajava na isključivo tradiranim skolastičko-neoskolastičkim pozicijama, već traži i nove putove s obzirom na mogućnosti govora o Bogu u filozofiji. Pritom on – a što nije počesto slučaj s neoskolastičkim autorima – ulazi u ravnopravan dijalog sa svim značajnim filozofskim pravcima u suvremenoj filozofiji, poput fenomenologije ili filozofije egzistencije. Nit jedna se filozofska tradicija ne postavlja ispred druge te se tako čitatelja potiče da sam donese vlastite zaključke.

No ovo je djelo više od toga: ono, osim što se na kompetentan način bavi temama koje su zanimljive stručnjacima, također progovara i o temama koje su, još uvijek, životno važne velikom broju ljudi. Jer – kao što Borislav Dadić kaže u pogovoru – »problem je Boga stvarni, a ne prividni problem za čovjeka«. U tome smislu, ova knjiga ima mnogo toga ponuditi: onkraj svake dogmatičnosti i serviranja gotovih odgovora ona pokušava potaknuti na vlastito zauzimanje stava oko ovih bitnih pitanja.

DANIJEL TOLVAJČIĆ